

Obchodné aktivity Slovenskej republiky (1939 – 1945) s Nezávislým chorvátskym štátom*

PETER MIČKO

Katedra histórie, Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica

Dôležitú úlohu v slovenskom hospodárstve zastával v rokoch 1939 – 1945 zahraničný obchod. Väčšina slovenských výrobkov si našla bez problémov miesto na vyprázdnených európskych trhoch. Keďže zahraničný obchod predstavoval pre Slovensko mimoriadne dôležitý faktor, bol hneď pri vzniku štátu prijatý zákon, ktorý nadväzoval na obchodné dohody bývalej ČSR. Takto nový štát už pri svojom vzniku jasne deklaroval zásady medzinárodnej obchodnej politiky. Dokumentuje to skutočnosť, že súčasne so zákonom č. 1 Sl. z. z r. 1939, ktorým bol vyhlásený Slovenský štát, vláda vydala aj nariadenie o úprave obchodného styku Slovenského štátu s colnou cudzinou. V ten istý deň zároveň uverejnila nariadenie o devízových predpisoch, podľa ktorého „všetky doteraz vydané predpisy zostávajú v platnosti a vzťahujú sa aj na styk s krajinami českou a moravskosliezskou“. Ustanovením zákona č. 2/1939 Sl. z. zároveň 1. SR uznala všetky obchodné zmluvy, ktoré uzavrela Československá republika s inými štátmi. Takto nový štát už pri svojom vzniku jasne deklaroval zásady medzinárodnej obchodnej politiky.¹ Vláda na základe splnomocnenia daného zákonom zo dňa 14. marca 1939 o samostatnom Slovenskom štáte definovala, že Slovenský štát je samostatným colným územím.²

Dominantným obchodným partnerom Slovenského štátu bola už od jeho vzniku Nemecká ríša a čulé obchodné kontakty udržiaval takisto s Talianskom, Maďarskom, Švajčiarskom, či inými európskymi krajinami. Slovenská republika sa postupne snažila v zahraničnej obchodnej politike adaptovať, aj na Balkáne, kde uzatvárala obchodné zmluvy

* Štúdiá vyšla v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0546/13 „Lesk a tiene hospodárskeho vývoja Slovenska 1939 – 1941“

¹ *Národohospodár Peter Zaľko spomína*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1994, s. 108.

² Obchodný styk slovenského štátu s cudzinou. *Slovák*, (16. marec 1939), s. 2.

s jednotlivými krajinami. S Juhosláviou uzatvoril Slovenský štát dočasnú dohodu o obchodnom a platobnom styku v júni 1939. Obidve strany uznali predbežne platnú obchodnú zmluvu Československo-juhoslovenskú a zriadili clearingové účty. V prvých mesiacoch zaznamenalo Slovensko v platobnom styku pasívne saldo, ktoré vyplývalo z určitej zdržanlivosti na juhoslovenskej strane, čo malo za následok problémy pri slovenských nákupoch v Juhoslávii. K zmene došlo od decembra 1939, keď sa slovenské clearingové saldo zmenilo na aktívne. Celkovo môžeme zahraničný obchod medzi Slovenskou republikou a Juhosláviou v roku 1939 vyčíslieť na cca 40 mil. Ks. Z Juhoslávie sa dovážala predovšetkým masť, tabak, ošípané, či južné ovocie a na druhej strane Slovensko exportovalo predovšetkým celulózu, jačmeň, stavebný materiál, tlačiarenský papier a i.³

V roku 1940 došlo k novému obchodnému rokovaniu s Juhosláviou. Rokovania prebiehali od 25. júla 1940 v Belehrade. Následne bola 3. augusta podpísaná Obchodná a plavebná zmluva s veterinárnou dohodou a dohodou o vzájomnej výmene tovarov. Za Slovenskú republiku podpísali zmluvu Peter Zaľko a Ján Országh, za Juhosláviu Svetomír Lazarevič. Zmluva obsahovala doložku o najvyšších výhodách a predpokladaná výmena tovarov sa odhadovala na 70 mil. Ks ročne. V roku 1940, ale došlo k výraznému nárastu vzájomných dodávok tovarov a dovoz z Juhoslávie dosiahol hodnotu 94 mil. Ks a export zo Slovenska 122 mil. Ks.⁴ Dohoda o platobnom styku obsahovala ustanovenia o vzájomnom poukazovaní platieb prostredníctvom clearingových účtov.⁵ Uzatvorené dohody predstavovali základ obchodných vzťahov až do porážky Juhoslávie a stali sa aj základom vzájomných slovensko-chorvátskych vzťahov. Po obsadení Juhoslávie zostala vo vzájomnom obchode slovenská clearingová pohľadávka vo výške asi 20 mil. Ks. Likvidácia uvedeného salda sa už ale riešila s Chorvátskou štátnou bankou.

Udalosti spojené s druhou svetovou vojnou a nemeckými ambíciami

³ *Slovenský priemysel roku 1939. Výročná správa ústredného združenia slovenského priemyslu.* Turčiansky sv. Martin 1940. s. 69.

⁴ *Slovenský priemysel roku 1940. Výročná správa ústredného združenia slovenského priemyslu.* Tlačou Slovenskej ľudovej kníhtlačiarne v Bratislave. s. 86.

⁵ Obchodná zmluva s Juhosláviou. *Slovák*, 7. august 1940, s. 8.

sa orientovali aj do oblasti Balkánskeho polostrova, čo znamenalo v roku 1941 porážku Juhoslávie a vznik nového, Nezávislého chorvátskeho štátu. Po rozpade Juhoslávie⁶ a vzniku nového štátu odoslal prezident Jozef Tiso najvyššiemu chorvátskemu štátnemu predstaviteľovi Ante Paveličovi nasledujúci telegram:

„Naša radosť z toho, že vidíme konečné víťazstvo chorvátskeho oslobodzovacieho boja, sa rovná tej, ktorú sme sami pociťovali pred dvoma rokmi. Prosím aby jeho Excelencia prijala moje úprimné blahoželanie pre svoju osobu, ako aj veľa prianí chorvátskemu národu, ktorý je tak úzko spriatelенý so Slovákmi.“⁷

Prezidentov telegram akceptoval vznik Nezávislého chorvátskeho štátu, ktorý Slovenská republika uznala 15. apríla 1941. Vodca chorvátskeho štátu Ante Pavelić koncom mája 1941 prisľúbil prvému slovenskému diplomatickému zástupcovi v Záhrebe Karolovi Murgašovi⁸, že aj Chorvátsko prideli svojho vyslanca do Bratislavy.⁹ Prvým chorvátskym vyslancom v Bratislave sa stal oficiálne 20. júna 1941 Dr. Dragutin Tóth. Na rozdiel od K. Murgaša bol skúsenejším politikom a pri svojej vstupnej

⁶ Počas vojny v Juhoslávii bola Hlavnému úradu ríšskej bezpečnosti odoslaná zaujímavá správa zo Slovenska. Podľa uvedeného hlásenia sa predseda slovenskej vlády Vojtech Tuka na zasadnutí vlády zasadzoval za poskytnutie vojenskej pomoci Nemecku a zaslanie slovenských vojenských divízií do boja proti Juhoslovanom. Proti tomuto návrhu sa zásadne postavil minister národnej obrany Ferdinand Čatloš a po opätovnej Tukovej žiadosti vyhlásil, že ak chce Nemcom pomôcť, nech sám Tuka pozbiera dobrovoľníkov a nech sa spolu s ministrom Machom postavia na ich čelo.

Mach v súvislosti s chorvátskou otázkou prišiel s vlastnou iniciatívou. Prostredníctvom rozhlasu chcel v chorvátčine vyzvať Chorvátov, aby „*vyhlásili nezávislý chorvátsky štát a dali sa pod ochranu Nemeckej ríše*“. Zahraničný úrad odpovedal v tom zmysle, že momentálne takýto krok neprichádza do úvahy, pretože takéto vyhlásenie by bolo pripisované Nemcom. *Slovensko-nemecké vzťahy 1938 – 1941 v dokumentoch I. Od Mníchova k vojne proti ZSSR*. Dok. č. 389. 1941, apríl 28. Bratislava. – Lähmmelova správa pre RSHA. Tukova snaha vyslať do Chorvátska slovenskú jednotku. Prešov: Univerzum, 2009, s. 1062.

⁷ *Slovensko-nemecké vzťahy 1938 – 1941 v dokumentoch I. Od Mníchova k vojne proti ZSSR*. Dok. č. 383. 1941, apríl. Berlín –Woermannov ďalekopis pre Ribbentropa, v ktorom mu oznamuje Tisov úmysel poslať telegram Paveličovi. Prešov: Univerzum, 2009, s. 1048.

⁸ Samotné menovanie Karola Murgaša za diplomatického zástupcu v Chorvátsku bolo dosť prekvapujúce vzhľadom ku skutočnosti, že nebol kariérnym diplomatom a ani sa výrazne neangažoval v zahraničnej politike. Hlavným zámerom Tisovho konzervatívneho krídla bola s najväčšou pravdepodobnosťou snaha o oslabenie radikálneho Tukovho krídla HSLŠ na Slovensku, ku ktorému K. Murgaš patril.

⁹ PETRUF, Pavol: *Zahraničná politika Slovenskej republiky 1939 – 1945*. Bratislava: HÚ SAV, 2011, s. 23

audiencie u prezidenta zdôraznil, že jeho hlavnou úlohou je rozvoj kultúrnych a hospodárskych vzťahov medzi Slovenskom a Chorvátskom. Koncom júla 1941 pricestovalo do Bratislavy ďalších osem členov chorvátskeho vyslanectva.¹⁰

Politické vzťahy Slovenskej republiky a Nezávislého chorvátskeho štátu tak začali krátko po vyhlásení nezávislosti Chorvátska a boli počas celej jeho existencie na dobrej úrovni. Postupne sa začalo so zariaďovaním vyslanectva v Záhrebe, kde ako nábytok poslúžilo zariadenie prevezené z bývalého vyslanectva Slovenskej republiky v Belehrade. Vzhľadom k zložitej dopravnej situácii sa ale nepodarilo previezť kompletne zariadenie, ktoré napokon zostalo pre konzulát Slovenskej republiky v Belehrade. Konzulárne oddelenie slovenského vyslanectva v likvidácii v Belehrade začalo so svojou činnosťou 18. júna 1941.¹¹ Okrem zariaďovania slovenského vyslanectva v Záhrebe, bol jeho vážnym problémom pri vzniku nedostatok finančných prostriedkov¹², na ktoré neustále poukazoval K. Murgaš. Ten už koncom júla 1941 adresoval Vojtechovi Tukovi nasledujúci list:

„Podpísaný Karol Murgaš úctive žiadam o rozviazanie môjho pomeru ako zmluvného úradníka a žiadam svoje prepustenie zo štátnej služby. Úctive oznamujem, že prípadné menovanie za vyslanca prijať nemôžem, lebo pre podobný nákladný život nemám finančných prostriedkov a chcem sa vrátiť k svojmu pôvodnému novinárskemu povolaniu a tak slúžiť svojmu slovenskému národu a štátu. Prosím, aby sa čím skôr určil môj nástupca v Záhrebe, ktorý spokojne môže prevziať mnou vybudované a zariadené vyslanectvo. Úctive oznamujem ďalej, že moja manželka následkom klimatických pomerov ťažko ochorela na zápal žíl a potrebuje okamžité prevezenie do liečivých kúpeľov k čomu si žiadam najmenej jeden týždeň dovolenej.“¹³

Pôsobenie Karola Murgaša v Záhrebe teda netrvalo dlho a do Bratislavy sa definitívne presťahoval 25. októbra 1941. Vzhľadom k jeho

¹⁰ RYCHLÍK, Jan: Slovensko-chorvátské vzťahy v letech 1941 – 1945. *Slovanské historické studie*, 26. HÚ Praha: AV ČR, 2000, s. 270.

¹¹ SNA BA, f. MZV 1939 – 1945, šk. č. 213.

¹² Na osobné platy zamestnancov vyslanectva bolo začiatkom júna 1941 poskytnutých 9 200 RM, ktoré mali vykryť platy za jún a júl. Zálohy na mzdy boli prepočítavané v kurze 1 RM = 5, 20 Ks. SNA BA, f. MZV 1939 – 1945, šk.č. 213. Záloha na platy zamestnancov, potvrdenie.

¹³ SNA BA, f. MZV 1939 – 1945, šk.č. 213.

neprofesionalite a neustálym sťažnosťami slovenského charge d' affaires ohľadom nedostatku finančných prostriedkov, bol zakrátko nahradený novým slovenským vyslancom Jozefom Ciekerom.¹⁴ Finančné nezrovnalosti spojené s pôsobením K. Murgaša v Záhrebe sa riešili po jeho návrate na Slovensko, kde sa 29. januára 1942 na predsedníctve vlády spísala zápisnica ohľadom nejasností pri využívaní finančných prostriedkov pridelených slovenskému vyslanectvu.¹⁵ Po výmene slovenského zastupiteľského zboru došlo k postupnej prestavbe a zariaďovaniu sídla vyslanectva v Záhrebe, ktoré však bolo pomerne zložité vzhľadom k čiastočnej mobilizácii a nedostatku kvalifikovaných pracovníkov, stavebného a technického materiálu a enormnému nárastu cien.¹⁶

Po adaptovaní slovenských a chorvátskych diplomatických zástupcov v jednotlivých krajinách dochádza k pomerne intenzívnemu rozvoju vzájomných vzťahov, k čomu prispela skutočnosť, že obe krajiny nemali medzi sebou vážnejšie spory a vzhľadom k tomu, že spolu nesusedili, nevyskytovali sa samozrejme ani územné nároky. K vzájomnej zhode prispelo i niekoľko ďalších dôležitých faktorov. V prvom rade išlo o spoločného garanta dôležitého pre vznik oboch štátov, ktorým bolo nacistické Nemecko. Vodcovia štátov a takisto ich politické vedenie boli spriaznení s mocnosťami Osi a ich politickými predstaviteľmi. Obe štáty boli signatármi Paktu troch mocností a spoločne sa stali súčasťou budovania „novej Európy“, ktorá sa mala stať základom novej mocensko-politickej organizácie sveta.¹⁷

Pokiaľ ide o hospodársku oblasť paralely medzi Slovenskou republikou a Nezávislým chorvátskym štátom nájdeme aj v tejto oblasti. Obe štáty sa stali súčasťou nemeckého veľkopriestorového hospodárstva a počas celej svojej existencie boli nútené viac, či menej uspokojovať ne-

¹⁴ Jozef Cieker bol do funkcie riadneho slovenského vyslanca v Záhrebe menovaný 20. novembra 1941. Bol skúseným diplomatom, ktorý pôsobil ako slovenský vyslanec v Belehrade a dobre poznal situáciu v Chorvátsku. Vo svojej funkcii pôsobil až do začiatku roku 1944, keď odchádza ako vyslanec do Madridu a nahradil ho dovtedajší generálny konzul v Prahe Dr. Viktor Bečka. RYCHLÍK, Jan: Slovensko-chorvátske vzťahy v letech 1941 – 1945, s. 270.

¹⁵ SNA BA, f. MZV 1939 – 1945, šk. č. 213. Zápisnica z 29. 1. 1942 v záležitosti vyriešenia finančných otázok Karola Murgaša.

¹⁶ SNA BA, f. MZV 1939 – 1945, šk. č. 213. Zariadenie úradu v Záhrebe.

¹⁷ PETRUF, Pavol: *Zahraničná politika Slovenskej republiky 1939 – 1945*, s. 241.

mecké nároky. Čím bola krajina politicko-ekonomicky pevnejšie fixovaná k ríši, o to ľahšie si Berlín dokázal vynútiť od jej predstaviteľov ústupky, smerujúce k naplneniu svojich vlastných záujmov. Exemplárnym príkladom toho sú Slovensko a Chorvátsko - štáty, ktoré vznikli ako vedľajšie produkty nemeckej expanzívnej zahraničnej politiky. Slovenskej republike, ak vezmeme do úvahy celkový počet obyvateľstva, patrila do polovice roku 1944 v dodávaní pracovnej sily do Nemecka popredná pozícia spomedzi spojencov v juhovýchodnej Európe (Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Chorvátsko).¹⁸ Na tejto skutočnosti sa podpísal nielen vyššie zmienený diplomatický nátlak, ale aj ďalšie okolnosti: spočiatku vysoká nezamestnanosť, neporovnateľne lepšie zárobokové možnosti, uprednostňovanie príslušníkov nemeckej menšiny pri náborových akciách, a tiež zvýšená ochota režimu kolaborovať s „ochrannou“ mocnosťou.¹⁹

Výraznú podobnosť medzi Slovenskom a Chorvátskom môžeme teda zaznamenať pri odchode pracovných síl do Nemeckej ríše, kde obidve krajiny vzhľadom k svojej veľkosti poskytovali Nemecku výrazné percento svojej pracovnej sily.

Na území Veľkonemeckej ríše, ale pracovali už pred rokom 1941 tisíce príslušníkov národov Južoslávie. Ich počet sa odhadoval na 130 tis.

¹⁸ HALLON, Ludovít: Historický prehľad náboru slovenských pracovných síl 1943 – 1945. In: SCHVARC, Michal – HALLON, Ludovít – MIČKO, Peter: *Podoby nemecko-slovenského „ochranného priateľstva“*. Bratislava – Banská Bystrica: HÚ SAV Bratislava – FHV UMB Banská Bystrica, 2012, s. 32 – 34.; Bundesarchiv, R 43-II/652. Die Ergebnisse der Erhebung über die ausländischen Arbeiter und Angestellten vom 25. April und 25. September 1941; R 59/415, Bl. 73. Die Ergebnisse der Erhebung über die ausländischen Arbeiter und Angestellten vom 10. Juli 1942; NS 19/2844. Príloha k správe GBA za 1. polrok 1943; R 2 Anh./49, Bl. 11. Prehľad transferu miezd zahraničných pracovníkov za január 1944. Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes Berlín, R 105 332. Prehľad zamestnaných cudzincov v ríši v porovnaní s celkovým počtom obyvateľstva (bez uvedenia dátumu – pravdepodobne začiatok roku 1944). *Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof Nürnberg 14. November 1945 – 1. Oktober 1946*. Nürnberg, 1948, dokument 1296-PS, s. 117. Pozri tiež SPOERER, Mark: *Nucené práce pod hákovým křížem*. Praha: Argo, 2005, s. 214. Porovnaj SUNDHAUSSEN, Holm. *Wirtschaftsgeschichte Kroatiens im nationalsozialistischen Großraum 1941 – 1945. Das Scheitern einer Ausbeutungsstrategie*. Stuttgart : Deutsche Verlags-Anstalt, 1983, s. 189.

¹⁹ HALLON, Ludovít: Historický prehľad náboru slovenských pracovných síl 1943 – 1945, s. 32 – 34.

ročne. Záujem o prácu v Ríši bol spočiatku veľmi veľký, podobne ako na Slovensku. Do Nemecka prichádzali Juhoslovania už od medzivojnového obdobia legálnou cestou, ako aj ilegálne. Jedným z prvých medzinárodných aktov samostatného Chorvátska bola dohoda s Nemeckom o pracovných silách, podpísaná začiatkom mája 1941. Chorvátsko tak vysielalo robotníkov do Nemeckej ríše na zmluvnom základe. Dohoda s Nemeckom zabezpečovala chorvátskemu robotníkovi postavenie a sociálne zabezpečenie na úrovni nemeckého robotníka, čím bol jej obsah zhodný so slovensko-nemeckými dohodami o pracovných silách. Podobné znaky malo nasadenie chorvátskych a slovenských robotníkov aj v iných oblastiach, napríklad v ich počte a v mechanizmoch nábora. Počet zmluvne vyslaných robotníkov z Chorvátska dosiahol už v prvom roku 1941 asi 78 tis. a kulminoval v polovici roka 1942 približne na úrovni 100 tis. osôb. Chorvátski robotníci pracovali najmä v poľnohospodárstve, lesníctve a baníctve. Na koordináciu ich vysielania do Nemeckej ríše vznikla na území Chorvátska miestna úradovňa generálneho splnomocnenca pre pracovné nasadenie s pobočkami vo viacerých mestách. Problematiku pracovných síl v Ríši malo spočiatku v kompetencii ministerstvo zdravotníctva, ale neskôr ju prevzalo ministerstvo vnútra. Medzi nasadením chorvátskych a slovenských pracovných síl však existovali aj určité rozdiely. Okrem dobrovoľne vysielaných robotníkov pracovali v Ríši aj chorvátski zajatci z nemecko-juhoslovanskej vojny roku 1941, nútene nasadení príslušníci srbskej menšiny v Chorvátsku a zajatí chorvátski partizáni. Vráťane uvedených kategórií osôb sa celkový počet pracovných síl z chorvátskeho štátu odhadoval na 150 tis. až 200 tis. ročne. Pre vzájomné porovnanie však bol dôležitejší evidentný rozdiel medzi príjmami slovenských a chorvátskych robotníkov v Nemecku. Mzdové tarify na zaslanie do Chorvátska sa u poľnohospodárskych robotníkov zvýšili v rokoch 1941 – 1944 zo 70 RM na 130 RM a u robotníkov v priemysle a živnostiach zo 100 RM na 200 RM, čo bolo asi o 50 % viac než u slovenských robotníkov v uvedených kategóriách za rovnaké obdobie. Okrem toho, zatiaľ čo slovenskému robotníkovi zamieňali ríšsku marku za domácu menu v nižšom pomere než bol oficiálny kurz, chorvátsky robotník dostával za marku tri krát vyššiu hodnotu než bol

oficiálny kurz voči domácej mene.²⁰ Z uvedeného vyplýva, že slovenskí robotníci patrili medzi najslabšie odmeňované skupiny zahraničných pracovných síl zo spojeneckých krajín Veľkonemeckej ríše. Daný stav išiel zrejme na vrub slovenských vládnych miest a konkrétne slovenského vládneho výboru, ktorého členovia nedokázali pre svojich robotníkov na rokovaníach s Nemeckom zabezpečiť rovnaké mzdy ako vládny výbor hospodársky zaostalejšieho a rovnako spojeneckého Chorvátska. Napriek uvedeným príjmom bola práve hodnota mzdových taríf jednou z hlavných príčin poklesu záujmu chorvátskych robotníkov o prácu v Ríši počas rokov 1943 – 1944. Vzhľadom na vývoj príjmov a životných nákladov v Chorvátsku prestalo byť zamestnanie v Ríši zaujímavé. Tu opäť nachádzame paralely so situáciou slovenských robotníkov. Podobné boli aj ďalšie príčiny rastúceho nezáujmu, najmä problémy s transferom, nevyhovujúce sociálne podmienky, nálety, horšie postavenie než u nemeckých robotníkov alebo stieranie rozdielov medzi dobrovoľne a nútené nasadenými pracovnými silami, napríklad v porovnaní so zajatými chorvátskymi partizánmi. Následná realita, ako úteky z Ríše a neoprávnené predlžovanie dovolení, mali u chorvátskych robotníkov väčší rozsah než u slovenských.²¹

Vzájomná hospodárska prepojenosť v nemeckom veľkopriestorovom hospodárstve predznamenávala ambíciu oboch krajín²² o rozvoj vzájomných ekonomických vzťahov, o ktoré mali obe strany záujem, krátko po vyhlásení Nezávislého chorvátskeho štátu. Slovenský diplomatický zástupca v Chorvátsku Karol Murgaš však hneď od začiatku svojho pobytu posielal do Bratislavy správy o zlej finančnej situácii krajiny. Slovenské vyslanectvo v Záhrebe malo zároveň sledovať chorvátsko-nemecké obchodné rokovania, ktoré mali dať rámec ekonomickým vzťahom Chorvátska s ostatnými štátmi.²³

²⁰ Oficiálny kurz voči nemeckej marke bol 1 RM : 20 Kuna, zatiaľ čo robotníkom zamieňali mzdové tarify v kurze 1 RM : 60 Kuna.

²¹ HALLON, Ľudovít: Historický prehľad náboru slovenských pracovných síl 1943 – 1945, s. 35-36.

²² Chorvátsko bolo podobne ako Slovensko prevažne agrárnym štátom, kde 80% obyvateľov pracovalo v poľnohospodárstve a 20% v priemysle obchode a treťom sektore (na Slovensku pracovalo v poľnohospodárstve 52% obyvateľstva, takže priemyselný sektor tu bol zastúpený vo väčšej miere). Chorvátsky štát je krajinou sedliakov. *Slovák*, 30. Júl 1941, s. 7.

²³ JARINKOVIČ, Martin: *Slovensko a Juhozápad v rokoch II. svetovej vojny*. Banská Bystrica:

Zorganizovanie vzájomných rokovaní medzi slovenskou a chorvátskou stranou nebolo vzhľadom k vstupu 1.SR do vojny proti ZSSR (a takisto aj politickej neobratnosti Karola Murgaša) jednoduché a slovenskí predstavitelia mali určité obmedzenie v cestovaní do zahraničia. Obidve strany sa prostredníctvom telegramov snažili dohodnúť na termíne stretnutia a v priebehu júla 1941 sa Štefan Polyák s legačným radcom chorvátskeho vyslanectva v Bratislave dohodli, že rokovania sa uskutočnia v septembri v Záhrebe. Následne sa mali koncom júla 1941 uskutočniť predbežné obchodné rokovania v Bratislave.²⁴ Chorvátska strana prejavila záujem aby sa aspoň čiastočne realizovali obchody, uzatvorené ešte v rámci slovensko-juhoslovanskej obchodnej dohody. Chorvátsko napr. plánovalo na Slovensku nakúpiť 300 ťažných koní, ktoré chcelo zaplatiť spolovice vo švajčiarskych frankoch a druhú polovicu uhradiť v rámci kompenzácie potravinami. O týchto možnostiach rokoval na Dunajskom veľtrhu v Bratislave (31. 8 – 7. 9. 1941) šéf protokolu chorvátskeho ministerstva zahraničných vecí Vrančić'.²⁵

K určitým neoficiálnym kontaktom medzi Slovenskom a Chorvátskom došlo začiatkom septembra 1941 na medzinárodnom veľtrhu v Lipsku, kde navštívil slovenský pavilón chorvátsky minister obchodu Marijana Šimić. Chorvátsky minister sa vyjadril k čo najrýchlejšiemu stretnutiu oboch hospodárskych delegácií a vzhľadom ku krátkosti času, ktorý uplynul od vyhlásenia nezávislého štátu a stále sa organizujúcej chorvátskej štátnej správe, navrhol stretnutie v Záhrebe.²⁶ Súčasne inicioval prehĺbenie slovensko-chorvátskych obchodných stykov z dôvodu urýchlenej výmeny tovarov z obidvoch strán.

Obchodné rokovania sa po určitých prieťahoch napokon podarilo zorganizovať a prebiehali v dňoch 3. – 16. októbra 1941 v Záhrebe. Na spoločných rokovaniach bola uzatvorená 11. októbra 1941 rámcová obchodná zmluva a dohody o tovarovom a platobnom styku, dohoda o platobnom styku, veterinárna dohoda a dôverný list predsedu slovenskej

Klub priateľov Múzea SNP, 2012, s. 95.

²⁴ SNA BA, f. Ministerstvo hospodárstva 1938 – 1945. šk. č. 393. Hospodárske rokovania s Chorvátskom – oznámenie termínu. 7. 7. 1941 Bratislava; Slovensko chorvátske obchodné – politické rokovania oznámenie príchodu delegácie. 16. 7. 1941

²⁵ RYCHLÍK, Jan: Slovensko-chorvátské vzťahy v lete 1941 – 1945, s. 272.

²⁶ Prehĺbenie obchodných stykov chorvátsko-slovenských. *Gardista*, 6. september 1941, s. 7.

delegácie – predsedovi chorvátskej vládnej delegácie. Zmluvy boli následne ešte precizované a podpísané v Záhrebe 16. októbra 1941. Dohody podpísali za slovenskú stranu vyslanec a splnomocnený minister Štefan Polyák a za chorvátsku stranu minister živnosti, priemyslu a obchodu Marijana Šimić. Následne mali byť zmluvy predložené na schválenie ministerskej rade. Zároveň podliehala obchodná zmluva a veterinárna dohoda spolu so záverečným protokolom schváleniu Snemu Slovenskej republiky. Dohoda o tovarovom a platobnom styku, dôverná zápisnica k veterinárnej zmluve a dôverný list predsedu slovenskej delegácie Jána Országha si nevyžadovali súhlas snemu a neboli ani uverejnené.²⁷

Podľa dohodnutých podmienok malo Chorvátsko dodávať Slovensku predovšetkým: tabak, víno, kukuricu, ryby, sušené ovocie (slivky, višne), lekvár a i. Na druhej strane Slovensko malo do Chorvátska exportovať: šamotové tehly, mastenec, papier, celulózu, pivovarnícky jačmeň, niektoré textilné výrobky (dámske prádlo z umelého hodvábu), azbestové výrobky, chemikálie a iné produkty. Ročná obchodná výmena sa predpokladala na základe dovtedajších obchodných skúseností pri obchodovaní s Juhosláviou na sumu 80 – 100 mil. kún. Kurz slovenskej koruny a chorvátskej kuny²⁸ sa určil na základe sadzby nemeckej marky na hodnotu 100 Ks – 172 kún (kurz k protektorátnej koruny bol 100 K – 200 kún).²⁹

Obchodná dohoda podobne ako prechádzajúca obchodná a plavebná dohoda uzatvorená s Juhosláviou obsahovala zásadu doložky najvyšších výhod. Obsahovala 17 článkov, kde 10 z nich bolo identických alebo aspoň čiastočne rovnakých s predchádzajúcou slovensko-juhoslovanskou zmluvou. Článok I. bol napr. oproti slovensko-juhoslovanskej zmluve rozšírený a príslušníci oboch zmluvných strán mali mať najvyššie výhody nielen v oblasti obchodu, priemyslu a plavby, ale aj vo všetkých zamestnaniach a v rámci zákonov mohli nadobúdať a držať hmotný či

²⁷ SNA BA, f. MH 1938 – 1945, šk. č. 23. Obchodná zmluva, platobná dohoda a veterinárna dohoda medzi Slovenskou republikou a Nezávislým Štátom chorvátskym.

²⁸ Nová mena v Chorvátsku kuna, vznikla po rozpade Juhoslávie. Stotina kuny sa volala banica. Nové platidlo bolo kurzovo postavené na úroveň juhoslovanského dinára a 20 Kn sa rovnalo 1 RM. Kuna – nová chorvátska mena. *Gardista*, 15. máj 1941, s. 7.

²⁹ SNA BA, f. MH 1938 – 1945, šk. č. 23. Obchodná zmluva, platobná dohoda a veterinárna dohoda medzi Slovenskou republikou a Nezávislým Štátom chorvátskym.

nehmotný majetok na území druhej strany.³⁰

Zmluva mala vstúpiť do platnosti 15 dní od výmeny ratifikačných listín. Platila jeden rok od nadobudnutia účinnosti, ak nebude vypovedaná 6 mesiacov pred uplynutím jedného roku. Ak nedošlo k výpovedi zmluvy mala sa automaticky predlžovať na obdobie jedného roka. Na podobných pravidlách bola založená aj veterinárna dohoda a zmluva o tovarovom a platobnom styku.³¹

V zahraničnom obchode prebiehal platobný styk s Chorvátskom na základe dohody o platobnom styku prostredníctvom clearingu. Platby medzi oboma štátmi sa uskutočňovali cez zberné účty „A“ a „B“ pri Chorvátskej štátnej banke v Záhrebe a pri Slovenskej hypotečnej a komunálnej banke v Bratislave a rovnaké účty pri SNB v Bratislave. Cez zberný účet „A“ sa konali platby za tovar, dopravné a vedľajšie výdavky vyplývajúce z tovarového styku. Cez zberný účet „B“ sa uskutočňovali platby diplomatickým zástupcom a prevádzali sa úspory chorvátskych občanov na Slovensku a slovenských v Chorvátsku.³² Platby chorvátskych občanov pracujúcich na Slovensku a slovenských občanov pracujúcich v Chorvátsku ale boli obmedzené sumou 2000 Ks a 3000 Kn na mesiac.³³

Záväzky, ktoré vznikli pred 10. aprílom 1941 sa mali riešiť prostredníctvom likvidačných účtov medzi Slovenskou hypotečnou a komunálnou bankou a Chorvátskou štátnou bankou. Dohodnuté množstvo tovarov sa už nezapočítavalo do nových kontingentov. Platobná dohoda vstúpila do platnosti hneď v deň podpisu, 16. októbra 1941, a bola uzatvorená na obdobie do 30. septembra 1942. Vypovedaná mala byť mesiac pred uplynutím jej činnosti, inak sa mala predlžovať automaticky o tri mesiace.³⁴

³⁰ JARINKOVIČ, Martin: *Slovensko a Južoslávia v rokoch II. svetovej vojny*, s. 95.; SNA BA, f. MH 1938 – 1945, šk. č. 23. Obchodná zmluva, platobná dohoda a veterinárna dohoda medzi Slovenskou republikou a Nezávislým Štátom chorvátskym.

³¹ K výmene ratifikačných listín však došlo po pomerne dlhom schvaľovacom procese až 22. mája 1943.

³² Európske štáty a náš zahraničný obchod. *Slovák*, 18. august 1944, s. 7.

³³ SNA BA, f. MH 1938 – 1945, šk. č. 23. Dohoda o platobnom styku medzi Slovenskou republikou a Nezávislým Štátom Chorvátsko

³⁴ SNA BA, f. MH 1938 – 1945, šk. č. 23. Dohoda o platobnom styku medzi Slovenskou republikou a Nezávislým Štátom Chorvátsko

Dohoda o platobnom styku stanovila, že za účelom podpory cestovného ruchu mali byť povolené medzi oboma štátmi úhrady do výšky 8000 Ks, prípadne 5000 Ks pre osobu na mesiac až do celkovej sumy 500 000 Ks ročne.

Všetky pohľadávky, ktoré sa prevádzali v tretej mene sa na Slovensku prepočítali na Ks a v Chorvátsku na Kn na základe úradného stredného kurzu z predchádzajúceho dňa. Pokiaľ išlo o splatenie dlžnej sumy, slovenský dlžník, sa svojho záväzku zbavil zložením finančných prostriedkov na účet Chorvátskej štátnej banky. Ak však bola dlžná čiastka vedená v kunách, tak bol jeho záväzok vyrovnaný až keď chorvátsky veriteľ dostal plnú sumu svojej požiadavky v Kn. Takisto ak išlo o dlžnú sumu v tretej mene, chápala sa ako vyrovnaná, až keď chorvátsky veriteľ dostal v Kn plnú hodnotu svojej pohľadavky. Tie isté opatrenia platili aj pri chorvátskom dlžníkovi a slovenskom veriteľovi. Súkromné kompenzácie medzi dovozcami a vývozcami, ako aj medzi dlžníkmi a veriteľmi boli neprípustné. Vzájomné vyrovnanie záväzkov, vzniknutých pred 10. aprílom 1941 sa uskutočňovali cez Likvidačný účet Chorvátskej štátnej banky v Záhrebe, Slovenskej hypotečnej a komunálnej banky v Bratislave a cez Likvidačný účet SNB v Bratislave a Chorvátskej štátnej banky v Záhrebe. Obidva účty boli bezúročné a vedené v slovenských korunách.³⁵

Okrem oficiálnych dohôd zaslal vedúci slovenskej delegácie Ján Országh 11. októbra 1941 list vedúcemu chorvátskej delegácie Josipovi Cabasovi o výmene určených tovarov medzi Slovenskou republikou a Chorvátskom nad rámec stanovených kontingentov. Zo Slovenska sa ešte mal exportovať sladový jačmeň, slad a priadza, z chorvátskej strany sa mala priviesť kukurica, masť a trieslový výťažok. Zároveň sa riešili aj rozdiely cenových hladín obidvoch štátov.³⁶

Obchodné kontakty medzi oboma krajinami však zaznamenali, predovšetkým kvôli chorvátskym hospodárskym problémom, už od svojho začiatku ťažkosti s naplnením dohodnutých záväzkov.³⁷ Ešte

³⁵ Platobný styk slovensko-chorvátsky, *Slovák*, 28. október 1941, s. 8.

³⁶ SNA BA, f. MH 1938 – 1945, šk. č. 23. Dôvodová správa k Chorvátsko – slovenskej obchodnej zmluve a veterinárnej dohode.

³⁷ Problémy so vzájomnými hospodárskymi vzťahmi sa obe krajiny snažili prekryť aspoň propagandou a zvýrazňovaním vzájomných priateľských vzťahov, kde sa ako príklad

pred uzatvorením obchodnej zmluvy exportovalo Slovensko do Chorvátska tovar v hodnote necelých 3 mil. Ks (v septembri 1941 Slovensko exportovalo do Chorvátska tovar v hodnote 2, 8 mil. Ks a priviezlo tovar v hodnote iba cca 70 tis. Ks).³⁸ Po uzatvorení obchodných zmlúv dosiahol v roku 1941 zahraničný obchod medzi Chorvátskom a Slovenskom sumu cca 13 mil. Ks, pričom export zo Slovenska predstavoval 7 mil. Ks a import na Slovensko 6 mil. Ks. Ako príklad môžeme uviesť mesiac november, kde sa zo Slovenska exportoval tovar v hodnote 1 mil. Ks (0,4% exportu Slovenska) a doviezol sa tovar v hodnote 600 tis. Ks (0,2% importu Slovenska).

Pri komplexnom hodnotení zahraničnoobchodných vzťahov Slovenska s oblasťou územia bývalej Juhoslávie musíme ešte zhodnotiť prvý štvrtrok roku 1941, kedy prebiehali obchody s Juhosláviou, ktoré predstavovali v oblasti dovozu 41 mil. Ks a vývoz predstavoval 20 mil. Ks.

Na obchodnopolitické aktivity Juhoslávie začal po svojom vzniku v máji 1941 nadväzovať novovzniknutý Chorvátsky štát. Po uzatvorení obchodných zmlúv však v roku 1941 k intenzívnejšiemu rozvoju vzájomných obchodných vzťahov bránili, hospodárske problémy nového štátu, vojnové hospodárstvo, či disparita cenových hladín.³⁹ Zahraničný obchod s Chorvátskom sa podieľal na celkových obchodných vzťahoch s cudzinou 0,2%. Vyššie percento vo výmene tovarov zaznamenal z chorvátskej strany len export v položke „Špeciálny obchod“ (koloniálny tovar, koreniny a južné ovocie), kde napr. v decembri 1941 tvoril 1,5% z celkového priemeru.⁴⁰

prezentovala účasť Chorvátska na Medzinárodnom Dunajskom veľtrhu v Bratislave (31.8.-7.9.1941), či prezentácia Slovenska na Medzinárodnom záhrebskom veľtrhu (6.-15.9.1941). Podobne sa aj prostredníctvom tlače zdôrazňovalo priateľstvo oboch štátov, či oslavy ich nezávislosti a podobnosť tohto procesu. Propagandistické články vyzdvihujúce vzájomné priateľské vzťahy oboch krajín však iba zakrývali neutešenú ekonomickú realitu vo vzájomných obchodoch. MICHELA, Miroslav: Vznik slovenského vyslanectva v Chorvátsku a činnosť Karola Murgaša, chargé d'affaires v Záhrebe v roku 1941. In: *Slovenská republika očami mladých historikov II*. Trnava: Merkury, 2003, s. 118.

³⁸ *Gardista*, 4. december 1941, s. 7.

³⁹ Slovenský priemysel roku 1941. Výročná správa ústredného združenia slovenského priemyslu. Turčiansky sv. Martin, 1942, s. 104.

⁴⁰ SNA BA, f. Úrad predsedníctva vlády 1939 – 1945, šk. č. 87. Štatistický prehľad zahraničného obchodu Slovenskej republiky za mesiac december 1941.

Aj napriek počiatocným ťažkostiam sa slovensko-chorvátske obchodné styky v roku 1942 rozšírili.⁴¹ Súviselo to predovšetkým s rozvojom vzájomných vzťahov, ktoré dosiahli svoj vrchol v prvej polovici roku 1942. Na prelome júna a júla sa uskutočnila takisto na Slovensku návšteva chorvátskej vojenskej delegácie na čele s generálom Vladimírom Krenom a od 12. – 14. júla 1942 bol na Slovensku takisto druhý muž Chorvátska maršal Kvaternik. Bol prijatý na najvyššej úrovni prezidentom Tisom a ministrom obrany generálom Čatlošom. Počas návštevy boli dohodnuté dodávky súkna a zbraní pre chorvátsku armádu.⁴² Okrem dodávok pre chorvátsku armádu zaznamenal slovenský zahraničný obchod aj zvýšený vývoz produktov chemického priemyslu do Chorvátska.⁴³

Ani uvedené rozšírenie obchodu však neznamenalo v ďalších rokoch jeho výraznejší nárast. Výrazná disparita medzi importom a exportom sa prejavila vyčíslením slovenského exportu do Chorvátska v roku 1942 sumou 98 mil. kún, kým na druhej strane chorvátsky export na Slovensko bol vyčíslený sumou 53 mil. kún.⁴⁴ V slovenských korunách predstavoval export Slovenska do Chorvátska v roku 1942 sumu 32 mil. Ks (0,7%) a import z Chorvátska 28,5 mil. Ks (0,6%).⁴⁵

Platobný clearingový styk medzi oboma krajinami však veľmi rýchlo zaznamenal problémy a Chorvátska štátna banka už v roku 1942⁴⁶ vydala obežník, ktorým nariadila závozom obchodujúcim so Slovenskom žiadať

⁴¹ Rozšírenie obchodných stykov s Chorvátskom v roku 1942 platilo aj pre jednotlivé regióny Slovenska, kde zvýšenie vzájomných obchodov konštatovala na svojom zasadnutí Obchodná a priemyselná komora v Banskej Bystrici. SNA BA, f. MH 1938 – 1945, šk. č. 53. Zápisnica z III. plenárneho zhromaždenia správnej komisie Obchodnej a priemyselnej komory v Banskej Bystrici 25. 6. 1942.

⁴² RYCHLÍK, Jan: Slovensko-chorvátske vzťahy v lete 1941 – 1945, šk. č. 278.

⁴³ SNA BA, f. MZV 1939 – 1945, šk. č. 382. Hospodárska správa za august 1942.

⁴⁴ *Slovák*, 3. september 1943, šk. č. 3. Pred chorvátsko-slovenskými obchodnými rokovami.

⁴⁵ Štatistická príručka Slovenska 1947. Štátny plánovací a štatistický úrad v Bratislave.

⁴⁶ V roku 1942 nezaznamenalo Chorvátsko ťažkosti len v zahraničnom obchode. Na základe nariadenia chorvátskeho ministra hospodárstva bol takisto obchod s mliekom v rámci krajiny daný pod kontrolu. Uvedenú štátnu kontrolu uskutočňovala Centrála pre obchod s mliekom, ktorá mala prevádzať rozdeľovanie mlieka a mliečnych produktov. Takisto mohla Centrála pre obchod s mliekom nariadiť nútené odovzdanie mlieka a mliečnych výrobkov za štátom stanovené ceny. Obchod s mliekom v Chorvátsku pod kontrolou. *Slovák*, 24. november 1942, s. 8.

si od banky povolenie za každú platbu uskutočnenú cez účty „A“. a „B“. Zároveň boli chorvátske finančné inštitúcie upozornené, že vydávanie kreditných listov pre Slovensko je potrebné obmedziť, pretože Chorvátska štátna banka prestala povoľovať krytie cestou clearingu. K obmedzeniu došlo aj pri cestovných výdavkoch, ktoré mohli prebiehať len cez účet „B“. a zahraničná cesta na Slovensko bola povolená len ak to bolo „bezpodmienečne potrebné“.⁴⁷

Takisto zo strany Slovenska došlo k úprave exportu do Chorvátska. Podľa vyhlášky ministerstva hospodárstva z roku 1941 boli určené podrobnosti pri vydávaní vývozných povolení zo Slovenska do Chorvátska. Vo vyhláške boli zadefinované presné lehoty na splnenie konkrétne predpísaných náležitostí potrebných pre udelenie vývozného povolenia. V roku 1942 bola vzhľadom k pribúdajúcim ťažkostiam vo vzájomnom obchode, vyhláška doplnená o možnosť predĺženia lehoty na splnenie uvedených podmienok. O predĺžení rozhodovala SNB v jednotlivých prípadoch.⁴⁸

Uvedený trend platobných a tovarových komplikácií pri vzájomnom obchode sa prejavoval permanentne a obidve strany hľadali rôzne spôsoby ako udržať hospodárske vzťahy a vzájomnú tovarovú výmenu aspoň v minimálnej miere.

S podobnou snahou pricestoval na Slovensko v decembri 1942 obchodný atašé z chorvátskeho vyslanectva v Berlíne Marko Jurinčić. Pri svojom pobyte v Bratislave sa stretol s guvernérom Slovenskej národnej banky Imrichom Karvašom a hlavnou témou stretnutia bol nákup zemiakov pre Chorvátsko. Uvedený artikel bol pre Chorvátsko dôležitý z dôvodu vyživovacích potrieb obyvateľstva. Predbežne sa dohodlo aj množstvo zemiakov, ktoré malo byť vyvezené, do konca roka 1942 išlo o 100 vagónov a na jar 1943 malo byť zo Slovenska exportovaných ďalších 200 vagónov. Chorvátska vláda vyslala na Slovensko dokonca delegáta, ktorý mal dohliadať na technické práce pri transporte zemiakov. V krátkom čase, ale I. Karvaš informoval chorvátsku stranu o nemožnosti vzájomného obchodu. Dôvodom bola choroba u uskladnených zemiakoch a z toho vyplývajúci nedostatok pre samotnú slovenskú stranu. Na definitívne potvrdenie exportu zemiakov bol nevyhnutný

⁴⁷ SNA BA, f. MH 1938 – 1945. šk. č. 393. Platobný styk chorvátsko-slovenský. 27. 8. 1942.

⁴⁸ Úprava vývozu do Chorvátska. *Slovák*, 11. marec 1942, s. 8.

súhlas ministra hospodárstva Gejzu Medrického⁴⁹. Ministerstvo hospodárstva sa ale k vývozu zemiakov do Chorvátska vyjadrilo negatívne.⁵⁰

Pri hodnotení slovensko-chorvátskych hospodárskych vzťahov v roku 1943, pri druhom výročí samostatného chorvátskeho štátu, minister G. Medrický zhodnotil, že širšiemu rozvinutiu vzájomných hospodárskych stykov bránia okrem dopravných ťažkostí, takisto prekážky vyplývajúce z vojnových výrobných a distribučných pomerov. Problém videl aj vo veľkej príbuznosti štruktúry oboch ekonomík a z toho vyplývajúcej analógie vývozných artiklov a to najmä dreva a jeho výroby. Za najvhodnejšie artikle vzájomnej výmeny označil na chorvátskej strane vzhľadom k hospodárskej štruktúre predovšetkým poľnohospodársku výrobu (tabak, kukurica, ovocie, suché slivky, lekvár víno a i.). Na slovenskej strane predovšetkým priemyselné výrobky (celulózová vlna, vata, novinový papier, lepenka, chemikálie, textilie a i.). Podobne sa k vzájomným hospodárskym stykom v apríli 1943 vyjadril aj chorvátsky minister národného hospodárstva Josip Balen. Ten zdôraznil, že znížená tovarová výmena medzi krajinami súvisí so skutočnosťou, že chorvátske hospodárstvo je stále v štádiu formovania.⁵¹

V roku 1943, došlo 15. novembra k úprave platobného styku medzi Chorvátskom a Slovenskom. Podľa novej dohody sa mal platobný styk uskutočňovať cez: 1./kompenzačný účet, 2./ Zberný účet A, 3./ Zberný účet B, 4./ Zberný účet II, 5./ Likvidačný účet.

Na kompenzačný účet mali slovenskí dovozcovia vyplácať protihodnotu tovarov dovezených z Chorvátska na kompenzačné povolenie ministerstva hospodárstva vydané po 14. septembri 1943. Pohľadávka mala byť zaplatená len do výšky tovaru slovenského kompenzačného partnera. Podobne to malo platiť i v opačnom prípade. Cez zberný účet „A“ a „B“ sa mali uhrádzať platby vzniknuté pred 15. septembrom 1943. Cez zberný účet „A“ sa konkrétne uskutočňovali tieto platby:

a./ platby za tovar, ak záväzok vznikol po 9. apríli 1941

⁴⁹ Gejza Medrický sa stal v rámci vzájomných vzťahov čestným členom Slovensko-chorvátskej spoločnosti. Jej predsedom bol A. Mach. Podobne vznikla aj v Záhrebe Chorvátsko-slovenská spoločnosť.

⁵⁰ SNA BA, f. MH 1938 – 1945, šk. č. 393. Vývoz zemiakov do Chorvátska. 6. 2. 1943. Bratislava

⁵¹ Súčasné chorvátske hospodárstvo. *Slovák*, 18. apríl 1943, s. 5.

- b./ platby za tovar v zušľachtovateľskom styku
- c./ platby za železničné a riečne dopravné
- d./ platby za vedľajšie výdavky vyplývajúce z tovarového styku

Ako doklad o tom, že ide o záväzok z doby pred 15. septembrom 1943 mala slovenská firma predložiť SNB dovozné povolenie ministerstva hospodárstva, alebo príslub SNB na platbu vydaný pred týmto dňom. Okrem spomenutých platieb sa cez účet „A“ prevádzali zo Slovenska do Chorvátska platby za záväzky vzniknuté po 14. septembri 1943 do výšky 50% poukazovanej sumy (napr. platby za tovar dovezený z Chorvátska inak ako kompenzačne, či platby za vyrovnanie zvyškov záväzkov v rámci súkromných kompenzácií, ak záväzok za dovezený tovar bol vyšší ako suma vyvezeného tovaru).

Cez zberný účet „B“ sa uskutočňovali zvyšné platby finančnej povahy, pokiaľ boli vopred schválené SNB pri platbách z Chorvátska na Slovensko a Chorvátskou štátnou bankou pri platbách zo Slovenska do Chorvátska. Pri úhradách úspor chorvátskych občanov na Slovensku a slovenských v Chorvátsku nebol súhlas potrebný ak sumy neprekračovali mesačne 2000 – 3000 Ks.

Po vyrovnaní všetkých pohľadávok mali byť obidva účty zrušené a vzájomný obchod mal prebiehať cez Zberný účet II.⁵² Vzájomné úhrady záväzkov vzniknutých pred 10. aprílom 1941 prechádzali cez „Likvidálny účet“. Pri platbách cez clearing sa slovenské koruny a chorvátske kuny prepočítavali podľa kurzového listu Bratislavskej burzy pod označením „Zagreb-clearing“.⁵³

⁵² Úprava platobného styku slovensko-chorvátskeho, *Slovák*, 13. október 1943, s. 7.

⁵³ Úprava platobného styku slovensko-chorvátskeho, *Gardista*, 12. október 1943, s. 6.

O clearingový obchod s Chorvátskom mala záujem aj Zbrojovka Brno, ktorá 2. januára 1942 adresovala Slovenskému generálnemu konzulátu v Prahe nasledovné otázky: 1./ Spôsob , ktorým sa uskutočňuje platobný styk s Chorvátskom; 2./ Či bola uzatvorená obchodná zmluva medzi Slovenským štátom a Chorvátskom a kedy vstúpila do platnosti; 3./ Aký je kurz kuny v Bratislave; 4./ Možnosť transferu z Chorvátska na Slovensko. Ak sa väčšie poukazy uskutočňujú z Chorvátska na Slovensko iba kompenzačnými obchodmi, požadovali informáciu, o ktorý vývozný tovar je na Slovensku záujem a v akom rozsahu; 5./ Stav clearingového salda s Chorvátskom. Zbrojovka Brno získala od slovenskej strany nasledujúcu odpoveď: 1./ Platobný styk chorvátsko-slovenský sa uskutočňuje clearingom, stav účtov a podúčtov, ale nie je možné oznámiť; 2./ Slovensko-chorvátska obchodná zmluva bola uzatvorená 16. 10. 1941; 3./ kurz nebol uvedený; 4./ Transfer sa uskutočňuje clearingom ako vývozný tovar z Chorvátska na Slovensko, do úvahy pripadal transfer za

Platobný styk medzi oboma krajinami v roku 1943 zhodnotil guvernér Slovenskej národnej banky Imrich Karvaš, ktorý skonštatoval, že v obchode s Chorvátskom bolo k dispozícii zo slovenskej strany dostatok voľných finančných prostriedkov na nákup tovaru. Problémom bol ale naopak export výrobkov, ktorý bolo potrebné brzdiť z dôvodu obavy o znehodnotenie ich hodnoty vplyvom nestabilného cenového vývoja v Chorvátsku.⁵⁴

Napriek zrejmej snahe oboch strán sa čoskoro ukázalo, že Chorvátsko vzhľadom na vnútorné problémy nie je schopné udržať svoje zmluvné záväzky a obchodná výmena sa realizovala len s ťažkosťami. Veľký problém z hľadiska zásobovania spôsobovalo Chorvátskom aj drancovanie zo strany Talianska a Nemecka (200 000 talianskych vojakov), či nestabilná vojenská a politická situácia v krajine.⁵⁵

Chorvátska strana videla na druhej strane problémy vzájomného obchodu so Slovenskom v zmluvnom obmedzení Slovenska Nemeckom, kde väčšina priemyselných a poľnohospodárskych výrobkov smerovala do Nemeckej ríše a problémom boli aj snahy Slovenska realizovať svoj export za voľné devízy a čiastočne formou kompenzácií. Chorvátska strane totiž nebola schopná uskutočňovať vzájomný obchod prostredníctvom devíz a ku kompenzačnému obchodu mala minimum vhodných komodít. Ďalší problém, na ktorý poukázala chorvátska strana bola slabá centralizácia chorvátskeho zahraničného obchodu a jeho nedostatočná organizácia.⁵⁶

V roku 1943 sa Slovenská republika snažila pri obchodných rokovaniach s Chorvátskom o vyrovnanie chorvátskeho dlhu voči Slovensku v záujme stabilizácie platobného styku. Slovenský vyslanec v Chorvátsku Jozef Cieker informoval Bratislavu o návrhu ministra hospodárstva J. Cabasa, ktorý odporučil vyrovnať chorvátsky dlh nákupom koní. Kone boli v tom čase jednou z mála komodít, ktoré mohlo Chorvátsko využiť na export. Podobne sa snažilo Chorvátsko vyrovnať dlh s Rumunskom,

živočišne tuky (masť); 5./ clearingové saldo nebolo uvedené. SNA BA, f. MZV 1939 – 1945, šk. č. 595. Clearing s Chorvátskom.

⁵⁴ Archív Národnej banky Slovenska, f. Slovenská národná banka, šk. č. 3. Prejav guvernéra Slovenskej národnej banky Dr. Imricha Karvaša na piatom riadnom valnom zhromaždení SNB v Bratislave. 26. 2. 1944.

⁵⁵ JARINKOVIČ, Martin: *Slovensko a Južoslávia v rokoch II. svetovej vojny*, s. 97.

⁵⁶ JARINKOVIČ, Martin: *Slovensko a Južoslávia v rokoch II. svetovej vojny*, s. 98.

ktorému prisľúbilo dodanie železa. Slovenský vyslanec odporúčal uvedený návrh prijať, vzhľadom ku skutočnosti, že iná forma úhrady dlhu z chorvátskej strany bola veľmi ťažko realizovateľná.⁵⁷ O predloženom návrhu následne rokovali na Slovensku ministerstvo zahraničných vecí, ministerstvo národnej obrany (ako záujemca) a Slovenská národná banka.

V koncoročnom hodnotení zahraničného obchodu nevykázal rok 1943 oproti roku 1942 lepšie obchodné výsledky, čo vyplývalo predovšetkým z čoraz užšieho rámca tovarovej výmeny. Takisto komplikácie administratívneho charakteru v Chorvátsku vyvolané vnútropolitickou situáciou znemožňovali zintenzívnenie tovarovej výmeny. Uvedené ťažkosti sa prejavovali vo viacerých smeroch, ako napr. nákupné možnosti, povoľovacie pokračovanie a veľmi intenzívne aj v doprave. Platobný styk zostal vo forme clearingu, ale konkrétne obchody sa realizovali formou kompenzácií. Podľa vzájomných dohôd národných bánk sa kompenzačný tovar zo Slovenska uvoľnil, až keď chorvátsky tovar prekročil spoločnú hranicu.⁵⁸

Pokiaľ ide o konkrétnu tovarovú skladbu tá bola i naďalej z chorvátskej strany veľmi limitovaná. Absentovali v nej tovary charakteristické pre chorvátsku hospodársku štruktúru (napr. garbiarske produkty), ale vyskytovali sa tam pomerne netypické tovary ako železobetón a pod.⁵⁹ Pokiaľ ide o vyčíslenie tovarovej výmeny v roku 1943 vyviezlo Slovensko do Chorvátska tovar v hodnote 20 mil. Ks (0,3%) a priviezlo tovar za 13 mil. Ks (0,3%).⁶⁰

V roku 1944 sa vzhľadom k dlhodobo nestabilnej vnútro politickej situácii zintenzívnil hospodárske problémy Chorvátska. Na slovenskej strane sa ekonomika dostávala z konjunkturálneho rastu do obdobia stagnácie. Ak k tomu pripočítame porážky a ústup Nemecka, výrazné dopravné ťažkosti pri preprave tovarov, môžeme konštatovať, že v roku 1944 sa zahraničný obchod medzi oboma krajinami uskutočňoval iba

⁵⁷ SNA BA, f. MH 1938 – 1945. šk. č. 393. Slovensko-chorvátske obchodné styky. 26. 11. 1943. Záhreb.

⁵⁸ Zahraničný obchod Slovenska v prvom polroku 1943. *Slovák*, 6. január 1944.

⁵⁹ Slovenský priemysel roku 1943. Výročná správa ústredného združenia slovenského priemyslu. Turčiansky sv. Martin 1944, s. 104.

⁶⁰ Štatistická príručka Slovenska 1947. Štátny plánovací a štatistický úrad v Bratislave.

v minimálnej miere. Zlá hospodárska situácia v Chorvátsku sa na jeseň roku 1944 prejavila už aj nedostatkom potravín a problémom zásobovania obyvateľov Záhrebu.⁶¹ Ceny potravín⁶² a ich nedostatok výrazne stúpali začiatkom roka 1945 a situáciu ešte zhoršilo zlé dopravné spojenie z vidiekom a takisto neochota sedliakov predávať potraviny za stanovené ceny.

Pri stretnutí slovenského vyslanca J. Ciekera u nového ministra obchodu Vrančića 16. mája 1944, chorvátsky predstaviteľ konštatoval, že množstvo tovarov, ktoré mohli byť dodávané zo Slovenska boli v roku 1944 exportované do Chorvátska z Nemecka, alebo Protektorátu. V ten istý deň diskutoval o hospodárskych ťažkostiach slovensko-chorvátskych takisto s ministrom zahraničných vecí Alajbegovičom. Opäť bolo naznačené, že z Chorvátska je možné dovážať sušené slivky, kukuricu, či rakyju.⁶³ Z uvedenými položkami sa však operovalo už od roku 1941, realita vzájomných kompenzačných obchodných vzťahov ale bola v roku 1944 na minimálnej úrovni.

Jednou z posledných položiek, ktorou sa v roku 1944 ešte mali do istej miery vyrovnáť slovenské pohľadávky voči Chorvátsku, bol dovoz koní z Chorvátska, ktorý sa začal realizovať už v predchádzajúcom období. Cieľom uvedenej obchodnej transakcie malo byť vyrovnanie dlhu vo výške cca 18 mil. Ks, ktorý mala chorvátska strana voči Slovensku ešte od roku 1942 za dodávku zbraní. Uvedený kompenzačný obchod mal súčasne obmedziť odber koní, ktorý realizovala vojenská správa od jednotlivých slovenských hospodárstiev. S uvedeným riešením súhlasil aj Komitét hospodárskych ministrov, ktorý trval na cenách z roku 1942, keď boli dodané do Chorvátska zbrane. Slovenská strana už vychádzala z ceny predchádzajúcej dodávky koní, keď chorvátska strana dodala 360 koní za 20 000 Ks. Nezvyšovanie ceny koní bolo dôležité, pretože v roku 1944 už v Chorvátsku dochádzalo k enormnému nárastu cien jednotlivých komodít. Guvernér SNB takisto oznámil, že SNB nebude uskutočňovať dispozičné Štátnej banky v Záhrebe pokiaľ nebude pohľadávka 18

⁶¹ SNA BA, f. MZV 1939 – 1945, šk. č. 213. Politická správa 12. 9. 1944

⁶² Ceny potravín v Chorvátsku v roku 1944 výrazne rástli a napr. v priebehu marca stúpila cena mrkvy za 1 Kg z 200 na 400 Kn.

⁶³ SNA BA, f. MZV 1939 – 1945, šk. č. 213. Politická správa 24. 5. 1944.

mil. Ks zlikvidovaná.⁶⁴

Od roku 1944 už ale postupný rozpad nemeckého veľkopriestorového hospodárstva, do ktorého obidve krajiny patrili, definitívne ukončil možnosti výraznejšej tovarovej výmeny medzi oboma krajinami. Prispeli k tomu porážky Nemecka na všetkých frontoch, vypuknutie SNP na Slovensku a partizánska vojna v Chorvátsku. Hospodárska situácia v oboch krajinách, tak iba potvrdila skutočnosť, že zahraničný obchod medzi oboma krajinami nebol príliš intenzívny a i napriek určitému rozšíreniu tovarovej výmeny v roku 1942 sa obchodné vzťahy realizovali v zmenšenom a od roku 1944 v minimálnom objeme.

Medzi posledné slovensko-chorvátske kontakty v roku 1945 patrila žiadosť slovenského vyslanca chorvátskemu ministrovi Frkovičovi o možnosť oslavovať 14. marec a vznik Slovenského štátu pre slovenských občanov v chorvátskych obciach.⁶⁵ Minister s povolením súhlasil, ale na sklonku druhej svetovej vojny už išlo o čisto propagandistickú snahu bez reálnej odozvy.

Summary

The business activities of the Slovak Republic (1939 – 1945) with the Independent State of Croatia

Foreign trade represented highly important role in the Slovak economy in the years 1939 – 1945. Ironically, when compared with the present days, where we face problems with passive trade balance, Slovakia had to cope with danger of unlimited export abroad. Majority of Slovak products found their place within the empty European markets with no major difficulties. Since, for Slovakia, foreign trade represented very important factor, at the very beginning of the state was passed the act which continued the trade treaties of the former Czechoslovak Republic. By passing the Act No. 2/1939 the first Slovak Republic also accepted all trade treaties which had been signed by the Czechoslovak Republic and other states. Doing so, the new state clearly declared rules of the foreign trade policy at its very beginning. The Slovak Republic also continued in trade relationship with Balcan region. Before the German attack of Yugoslavia, the Slovak Republic signed trade treaty with Yugoslavia. Business meetings took place in July 1940 in Belgrade. After division of Yugoslavia commenced foreign trading with the independent Croatia. Once the trade treaty was signed in October 1941 a clearing payment was introduced. Goods exchange was slow and unreliable mainly from Croatian part. Payments between both states were realised

⁶⁴ SNA BA, f. MH 1938 – 1945, šk. č. 16. Zápisnica zo zasadnutia KHM 1. 8. 1944.

⁶⁵ SNA BA, f. MZV 1939 – 1945, šk. č. 213. Politická správa 5. 2. 1945

through special accounts „A“ and „B“ at the Croatian State Bank in Zagreb and at the Slovak Mortgage and Communal Bank in Bratislava and corresponding accounts at the Slovak National Bank in Bratislava. Using the account „A“ were realised payments for goods, transport and other expenses connected with goods exchange. Using the account „B“ were realised payments to diplomatic representatives. This account was also used for transferring savings of the Croatian citizens in Slovakia and the Slovak citizens in Croatia. However, foreign trade between the countries was not very intense, and despite of certain broadening of goods exchange in 1942 trade relationships were kept in minor volume until as late as the WW II.